

Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління

Асоціація науковців України

у рамках роботи Видавничої групи «Наукові перспективи»

Наукові перспективи

*(Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка»,
Серія «Медицина», Серія «Педагогіка», Серія «Психологія»)*

Випуск № 9(63) 2025

Київ – 2025

ISSN (print) 2708-7530

DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-9\(63\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-9(63))

Наукові перспективи: журнал. 2025. № 9(63) 2025. С.2062

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 24.09.2020 р. № 1188 журналу присвоєно категорію "Б" із галузей науки: державне управління, право та економіка

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.09.2021 № 1017 журналу присвоєно категорію "Б" із психології

Рекомендовано до друку Президією Всеукраїнської Асамблеї докторів наук з державного управління (Рішення від 26.09.2025, № 10/9-25)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 24436-14376Р від 09.06.2020 р.

Журнал видається за підтримки Міжнародного економічного інституту (Есеніце, Чехія) та
КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва"

Журнал заснований з метою розвитку вітчизняного наукового потенціалу та реалізації кращих традицій науки в Україні та за кордоном. Журнал висвітлює історію, теорію, механізми формування та функціонування, а, також, інноваційні питання розвитку державного управління, права, економіки, психології, педагогіки та медицини. Видання розраховано на дослідників, викладачів вищих навчальних закладів, аспірантів, магістрів, фахівців-практиків.

Наукове видання включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), міжнародної пошукової системи Google Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible.

Головний редактор:

Жукова Ірина Віталіївна — кандидат наук з державного управління, доцент, директор Видавничої групи «Наукові перспективи», Лауреат премії Президента України для молодих вчених, Лауреат премії Верховної Ради України молодим ученим, Лауреат премії імені Івана Франка у галузі інформаційної діяльності, Лауреат Всеукраїнської премії «Інновація в освіті — 2018», м. Київ, Україна

Заступники Головного редактора:

Янчук Артем Олександрович — доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, Заступник керівника Апарату Верховної Ради України (Київ, Україна);

Непомнящий Олександр Михайлович — доктор наук з державного управління, кандидат економічних наук, професор, Дійсний член Академії будівництва України, професор кафедри архітектури і просторового планування Національного авіаційного університету (Київ, Україна). Заслужений будівельник України, Почесний працівник будівництва та архітектури, державний службовець 3 рангу (Київ, Україна);

Даций Олександр Іванович — доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна);

- Саннікова О.П., Санніков О.І.** 1854
ІНКЛЮЗИВНЕ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ І СТРАТЕГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИБОРУ ПРОФЕСІОНАЛА
- Синякова В.Б.** 1871
АРХЕТИПИ ТА БІЗНЕС: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ, НАУКОВІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ
- Скляренко І.Ю., Буковська В.М.** 1880
ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ ТА КАР'ЄРНИХ АМБІЦІЙ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ САМО-РЕАЛІЗАЦІЇ
- Скляренко І.Ю., Буковська В.М., Тирон О.М.** 1891
ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПРЕДИКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНС-ФОРМАЦІЇ ТА ВІДДАЛЕНОЇ РОБОТИ
- Слободиська О.А.** 1902
ПСИХОСОЦІАЛЬНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ФОРМУВАННЯ НОВИХ СОЦІАЛЬНИХ РОЛЕЙ МОЛОДІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
- Соловей Н.М.** 1912
ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ І ЖИТТЄВА ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ЖІНОК: ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА АДАПТИВНІ РЕСУРСИ
- Соловей Я.Г.** 1926
АСЕРТИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК САМОРОЗВИТКУ МУЗИЧНО ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ
- Сторож В.В., Дворніков Д.М.** 1935
СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОНСУЛЬТАТИВНИХ ЦЕНТРІВ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ БАТЬКІВ
- Татьянчиков А.О., Джежик О.В., Короход Я.Д.** 1946
ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЧЕРЕЗ НАВЧАННЯ КІЛЬКІСНИМ МЕТОДАМ
- Фоменко К.І., Кротова А.В.** 1960
КОГНІТИВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ АКАДЕМІЧНОЇ УСПІШНОСТІ СУБ'ЄКТА НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
- Хараджи М.В., Гончарова-Горобченко В.О.** 1973
ПОДОЛАННЯ СТРАХУ ЗМІНИ ПРОФЕСІЇ ОСОБИСТОСТІ ДОРОСЛОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

УДК 159.923

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-9\(63\)-1854-1870](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-9(63)-1854-1870)

Саннікова Ольга Павлівна доктор психологічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри загальної та диференційної психології, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, <https://orcid.org/0000-0003-3961-2103>, researcher ID: I-5139-2018

Санніков Олександр Ілліч доктор психологічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики практичної психології, Державний Заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, <https://orcid.org/0000-0002-6743-0182>, researcher ID: I-5165-2018.

ІНКЛЮЗИВНЕ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ І СТРАТЕГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИБОРУ ПРОФЕСІОНАЛА

Анотація. У статті презентовано результати дослідження стратегій реалізації вибору професіонала в галузі соціономічних професій (психолога, вчителя, менеджера) в ситуації вибору й прийняття рішень. Інклюзивне прийняття рішень розглядається як рівноправний для всіх учасників процес розробки, формування та прийняття кінцевого варіанту вибору, в якому всі особи, від яких безпосередньо залежить результат цього вибору, знаходяться у ситуації безпечного, інклюзивного простору. Показано, що в інклюзивному просторі цінується успішна взаємодія між учасниками процесу прийняття рішення, взаєморозуміння, відсутність тиску, відсутність приниження з боку інших, підтримується й поважається унікальність кожної людини, її думки, позиції та особистий внесок у процес прийняття колективних рішень, що сприяє побудові інклюзивного середовища.

Презентовано стратегіальний напрямок вивчення реалізації вибору особистості в сучасній психології. Розглянуті складові психологічної системи прийняття рішень особистістю, включаючи умови її реалізації у ситуаціях, що виникають (невизначеність, визначеність, ризик). Розглянуті уявлення про специфіку й обмеження визначеності й невизначеності у відбиттях суб'єктивної реальності. Виділені умови появи ризику в процесі прийняття рішень, формальні й змістові характеристики ситуації вибору особистості, схильної до ризикованості. Визначена діагностична база вивчення детермінант реалізації вибору особистості в складі комплексу взаємодоповнюючих методик оцінки типу

особистості, імпульсивності, рефлексивності, раціональності, готовності до ризику й рішимості. Представлені результати взаємозв'язків показників рішимості зі стратегіями реалізації вибору й властивостями особистості, які беруть участь у детермінації прийняття рішень. Установлені статистично значимі взаємозв'язки показників рішимості й стратегій дій з реалізації вибору особистості. Теоретично обґрунтовані й емпірично встановлені комплекси показників рішимості й властивостей особистості, що забезпечують стійку реалізацію вибору. Визначено та описане типологічні властивості особистості професіоналів, які різняться за домінуючою стратегією вибору та рішимістю - рисою особистості, що забезпечує успішність прийняття рішень, у тому числі й у ситуації інклюзії.

Ключові слова: особистість, вибір, стратегії реалізації вибору, інклюзивне прийняття рішення, інклюзія, інклюзивне середовище, професіонал, вчитель, психолог.

Sannikova Olga Pavlivna Doctor of Psychology, professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, professor of General and Differential Psychology Department, State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky», Odesa, <https://orcid.org/0000-0003-3961-2103>

Sannikov Oleksandr Ilyich Doctor of Psychology, professor, professor of Theory and Methodology of Applied Psychology Department, State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky». Odesa, <https://orcid.org/0000-0002-6743-0182>,

INCLUSIVE DECISION-MAKING AND STRATEGIES OF IMPLEMENTING PROFESSIONAL'S CHOICE

Abstract. The article presents the results of a study of strategies for implementing the choice of a professional in the field of socioeconomic professions (psychologist, teacher, manager) in a situation of choice and decision-making. Inclusive decision-making is considered as an equal process for all participants in the development, formation and adoption of the final option of choice, in which all persons on whom the outcome of this choice directly depends are in the space of a safe, inclusive space. It is shown that in an inclusive space, successful interaction between participants in the decision-making process, mutual understanding, the absence of pressure, humiliation from others is valued, the uniqueness of each person, their opinions, positions and personal contribution to the process of collective decision-making is supported and respected, which contributes to the construction of *an inclusive environment*.

The strategic direction of studying the implementation of individual choice in modern psychology is presented. The components of the psychological system of decision-making by an individual are considered, including the conditions for its implementation in emerging situations (uncertainty, certainty, risk). The ideas about the specificity and limitations of certainty and uncertainty in the reflections of subjective reality are considered. The conditions for the emergence of risk in the decision-making process are highlighted, the formal and substantive characteristics of the choice situation of an individual prone to risk-taking are identified. The diagnostic basis for studying the determinants of the implementation of individual choice is determined as part of a complex of complementary methods for assessing personality type, impulsivity, reflexivity, rationality, willingness to risk, and decisiveness. The results of the relationships between indicators of decisiveness with strategies for implementing choice and personality properties that participate in determining decision-making are presented. Statistically significant relationships between indicators of decisiveness and strategies of actions for implementing individual choice are determined. The complexes of indicators of decisiveness and personality traits that ensure the sustainable implementation of choice are theoretically substantiated and empirically determined. The typological personality traits of professionals who differ in the dominant choice strategy and decisiveness – a personality trait that ensures successful decision-making, including that in a situation of inclusion – are determined and described.

Keywords: personality, choice, strategies for implementing choice, inclusive decision-making, inclusion, inclusive environment, professional, teacher, psychologist.

Постановка проблеми. Нестабільність соціально-економічних умов сьогодення, різка зміна політичної обстановки, висока динаміка життєдіяльності людини, над швидкий темп протікання інформаційних, суспільних процесів, змушують особистість не тільки виробляти індивідуально-адаптивні форми поведінки, а й використовувати такі стратегії вибору, які є адекватними ресурсам, здібностям, професійним якостям для забезпечення успішності прийняття і реалізації рішень, особливо в умовах інклюзії.

Інклюзивне прийняття рішень в літературі розглядається як рівноправний для всіх учасників процес розробки, формування та прийняття кінцевого варіанту вибору, в якому всі особи, від яких безпосередньо залежить результат цього вибору, знаходяться у просторі безпечного середовища, де цінуються взаєморозуміння, відсутність тиску, відкидання з боку інших учасників цього процесу, підтримується й поважається унікальність кожної людини, її думки, позиції та особистий внесок у процес прийняття колективних рішень. Саме такі умови для прийняття успішних і перспективних рішень кожного сприяють побудови *інклюзивного суспільства*.

Поняття «інклюзивне прийняття рішень» означає підхід, за якого формування інклюзивної політики та прийняття рішень активно залучають тих, на кого вони впливають безпосередньо». Інклюзивний підхід до прийняття рішень виник як провідний фактор у забезпеченні рівності усіх людей, в тому числі осіб з інвалідністю [1].

У таких умовах особливого значення набуває проблема пошуку стратегій вибору, прийняття й реалізації прийнятого рішення. Ця проблема здавна привертає увагу дослідників. У повсякденній діяльності сучасного професіонала, особливо у галузі соціономічних професій (*психолога, вчителя, керівника, менеджера тощо*), основа яких є взаємодія між людьми, часто необхідно приймати колективне рішення, разом з колегами, клієнтами, учнями через створення відповідного педагогічного, фізичного, консультативного середовища, де враховуються індивідуальні потреби всіх учасників процесу прийняття рішень. Тому розробка стратегій прийняття рішень є одним з необхідних засобів, які не тільки знижують психологічні витрати кожної особистості, заощаджують необхідні для взаємодії ресурси, але нерідко визначають і їх майбутній розвиток. Навіть історію життя людини можна представити як низку продуктів реалізації стратегій вибору – своєчасних, успішних, або невдалих рішень, що впливають на його долю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У професійній психології, зокрема, психології менеджменту, а пізніше, в організаційній психології, сформувався стратегіальний напрям, безпосередньо пов'язаний з вивченням прийомів, способів і стилів прийняття й реалізації рішень професіоналом. Зміна умов життєдіяльності, вивчення й узагальнення результатів дослідження діяльності професіоналів в галузі соціономічних професій (*психологів, вчителів вихователів тощо*) обумовили інтенсивний розвиток теорій управління і, як закономірний наслідок, – народження концепцій, пов'язаних з використанням стратегій прийняття рішень у керуванні взаємодією між учасниками прийняття рішень.

Достатньо пригадати дослідження стратегій і стилю керівництва, які було здійснено в цей період відомими психологами, такими як Р. Блейк, В. Врум, О. Омаров, Ю. Кулюткин, А. Китов, А. Карпов, Р. Таненбаум, К. Томас, У. Шмидт, та інші. Разом з тим, учені намагалися врахувати вплив психологічних характеристик особистості (важливих властивостей і якостей професіонала) на вибір і реалізацію стратегії й стилю прийняття рішень.

Так, А. Карповим на початку 21 століття була почата спроба врахування впливу індивідуальних якостей професіонала на характеристики процесу прийняття рішень. Узагальнення значної кількості вітчизняних і закордонних досліджень дало можливість авторові представити види рішення як основні й найбільш загальні стратегії, на які спирається професіонал у виробленні рішень

[9]. В основу покладено, по-перше, результати попередніх досліджень, у яких були виділено п'ять типів рішень: інертні, обережні, урівноважені, ризиковані й імпульсивні. По-друге, у якості іншого підґрунтя розглядалася класифікація управлінських рішень, яка була запропонована на основі аналізу господарської діяльності керівника, що містить вісім основних особистісних профілів рішення (наприклад, евристично-організаторський профіль). У якості підґрунтя розглянутих вище класифікацій прийомів і способів прийняття рішень було запропоновано структурно-рівневу організацію процесу прийняття рішень, яка синтезує у собі всі основні їх види, типи й способи, що закономірно пов'язані з відмінностями використовуваних стратегій у їхній реалізації. Виділені п'ять рівнів організації прийняття рішень, а також закріплені в них прийоми й способи вибору, мають стійку тенденцію до суб'єктивної переваги й фіксації в особливостях діяльності професіонала. Так, на думку дослідників, саме перевага й, отже, наступна фіксація способів залежать від індивідуальності професіонала, від системи його особистісних якостей [там само].

Існує безліч психологічних джерел, присвячених аналізу стратегій індивідуальної й професійної діяльності, виділенню елементів їхньої структури, аналізу й опису їхніх психологічних характеристик, що лежать в основі різних моделей, які розглядають варіації стильових характеристик індивідуальності. Значне розмаїття умов реалізації завдань професійної діяльності багато в чому визначає появу безлічі використовуваних стилів прийняття рішень і неможливість формування єдиного універсального. Дотепер немає однозначної відповіді на запитання про те, чи необхідно професіоналу, наприклад, вчителю, приймати рішення завжди самому, або можливе залучення до цього процесу колег, або інших осіб, які включені у цей процес, що відповідає вимогам і умовам інклюзивного прийняття рішень – урахування потреб, позицій, думок усіх учасників?

Наприклад, Г. Морозова, Р. Танненбаум і У. Шмидт розробили стратегію ефективного прийняття рішень керівником, яка містить сім можливих варіантів, а саме, керівник: 1) приймає рішення і повідомляє про нього підлеглих; 2) «продає» рішення; 3) висуває ідеї й чекає на питання; 4) пропонує змінити свій проект рішення; 5) пред'являє (висуває) проблему, чекає на пропозиції щодо її вирішення, приймає рішення; 6) керівник визначає обмеження, які необхідно враховувати під час вирішення, просить групу прийняти рішення; і 7) дозволяє підлеглим діяти в межах, визначених вищими інстанціями [4]. Відповідно до цієї стратегії керівник вибирає один із семи можливих варіантів залежно від комбінації трьох факторів: специфічних рис особистості самого керівника, особливостей підлеглих, а також ситуації, що утворюється. Увесь спектр варіантів вибору розташовано на відрізку між демократичною й авторитарною альтернативами, відповідно асоційованими з інтересом до людських відносин

або до роботи. У першому випадку є можливість участі в керуванні, у другому – мету, засоби й політику визначає тільки менеджер. На думку авторів, між цими двома крайностями існують ще п'ять проміжних способів керування.

Розмаїття використовуваних стратегій може визначатися специфікою структури етапів і використовуваних способів прийняття рішень. Г. Ложкин і Н. Пов'якель виділяли як основні етапи прийняття рішення, такі, що сприяють формуванню стратегії. В умовах неповної інформації встановленню інваріантних ситуацій діяльності відповідають певні програми (стратегії). Автори відзначають, що «... прийняття рішення... індивідуально обумовлене й залежить як від низки психологічних особливостей особистості, ...так і від стилю його діяльності» [3, с. 80].

Термін «стратегія вибору», «стратегія прийняття рішень» уже давно став повсякденним і зустрічається в різних наукових дисциплінах, таких як психологія, педагогіка, соціологія, економіка, політологія. Однак, якщо соціальні науки акцентують більше свою увагу, в основному, на зовнішніх (соціальних, демографічних, економічних) передумовах прийняття рішень, то психологія – на його внутрішніх (регуляторних, мотиваційних, емоційних, когнітивних) складових.

Сучасні менеджери, економісти, фахівці в галузі статистики, що досліджують раціональні (оптимальні) рішення, не цікавляться психологією особистості, яка приймає рішення. На їхню думку, немає необхідності в аналізі поведінки осіб, що здійснюють вибір у випадку, якщо знайдений ефективний варіант рішення. Психологи розуміють «стратегією» як стійку регулярність особистості у використанні прийомів і способів вибору, прийнятті й реалізації прийнятого рішення. Саме психологам властиве вивчення сукупності професійно важливих властивостей і якостей особистостей, що дозволяють, здійснювати вибір, адекватний або неадекватний умовам ситуації, що виникла. Вибір завжди має відбиток особистості, яка його зробила [5].

Звідси впливає необхідність виділення й дослідження детермінант, що впливають на характеристики прийняття рішень, формування й використання стратегії вибору особистості будь якої професійної спрямованості.

Дотепер не є активним вивчення впливу індивідуально-психологічних особливостей на стратегію реалізації вибору професіонала, недостатньо досліджено оцінку впливу інтегральних властивостей особистості на ефективність прийняття рішень. Разом з тим не знижується потреба в практичних рекомендаціях із впливу використовуваних стратегій вибору на прийняття рішень особистістю; визначенню симптомокомплексу індивідуально-психологічних характеристик особистості, яка стійко приймає рішення певного типу (раціональні, ризиковані, гнучкі тощо); аналізу властивостей, якостей і рис особистості, що обумовлюють використання прийомів, способів, стилів і стратегій прийняття рішень [8; 9].

Саме ці обставини роблять досить актуальним проведення цього дослідження, а також досягнення його **основної мети** – вивчення індивідуально-психологічних особливостей особистості майбутнього професіонала з різною комбінацією стратегій вибору та прийняття рішень в ситуації інклюзії.

Отже, **мета дослідження** полягає у вивченні індивідуально-психологічних особливостей особистості майбутнього професіонала з різною комбінацією стратегій вибору та прийняття рішень. **Задачі дослідження:** здійснити теоретико-методологічний аналіз психологічних джерел, які розкривають складові психологічної системи прийняття рішень особистістю, включаючи умови її реалізації у різних ситуаціях; визначити властивості особистості, які закономірно пов'язані з прийняттям колективних рішень, що сприяє побудові інклюзивного середовища, супроводжують їх і зумовлюють їх індивідуально-психологічні прояви; розробити програму емпіричного дослідження, скомпонувати релевантну меті і завданням оригінальну систему дослідницьких процедур, спрямованих на показники вибору особистості, процесу прийняття рішення, та стратегій його реалізації; емпірично дослідити характер співвідношення показників, що вивчаються; визначити типологічні властивості особистості професіоналів, які різняться за домінуючою стратегією вибору та особливостями рішимості.

Виклад основного матеріалу. Для проведення дослідження було сконструйовано комплекс діагностичних методик [6]. З його допомогою діагностувалися індивідуально-психологічні особливості прояву раціональності й готовності до ризику як властивостей особистості за методикою «Особистісні фактори прийняття рішень» (ОФР-25, Т. Корнилової). Дослідження стратегій поведінки особистості, яким надається перевага, в ситуаціях прийняття рішень опиралося на дані «Стратегії подолання стресових ситуацій» (шкали SACS, яка була створена С. Хобфоллом). Процедура «Мультидименціональні шкали рішимості» (МШР, Олександра Саннікова) дозволила виявити відмінності обстежених за складом індивідуальних показників вибору, прийняття й реалізації рішень. Для оцінки типологічних властивостей особистості, яка приймає рішення, використовувався «Індикатор типу особистості» (МВТІ-94, І. Майєрс і К. Бригс).

Вибірку обстежених склали магістри очної й заочної форм навчання за фахом «Психологія» Університету імені К. Д. Ушинського, усього 69 осіб у віці від 25 до 47 років. Важливо уточнити, що деякі студенти заочної форми навчання мають досвід роботи з людьми з особливими потребами. Обробка отриманих даних здійснювалася за допомогою кореляційного і якісного аналізів (методу «асів» і «профілів») на базі комплексу програм статистичної обробки даних IBM Statistics SPSS 23.0.

Після проведення емпіричного дослідження, спрямованого на виявлення закономірних взаємозв'язків показників прийняття рішень, властивостей і

якостей особистості, що впливають на стратегію реалізації рішень, обробки й кореляційного аналізу даних, ми одержали низку кількісних результатів (див. табл. 1).

Таблиця 1

Взаємозв'язки показників вибору й властивостей особистості

	Показники стратегій реалізації рішень					
	АсД	СоП	ОбД	УнД	НеД	АгД
Рац			317*			
ДлР	264*					
СпР			-331*			
СтР	438**			-326*		260*
ДгР					397**	284*

Таблиця 1 (продовження)

	Показники рішимості особистості		
	СтР	СпР	РфР
Рац		-550**	456**
ГдР	356**	374**	-257*
ДгР			269*
СпР			-378**

Таблиця 1 (продовження)

	Показники індикатору типу особистості					
	S	N	T	F	J	P
Рац					397**	-397**
ДлР			403**	-403**		
СпР	-325*	325*				
АсД			300*	-300*		
НеД	294*	-294*				

Примітка: 1) нулі й коми опущені; 2) * – рівень значущості $p < 0,05$; ** – рівень значущості $p < 0,01$; 3) умовні скорочення методики «Мультидименціональні шкали рішимості», МШР: Стр – нестримкість, ДлР – далекоглядність, ДгР – догматичність, Спр – спонтанність; 4) умовні скорочення методики «Індикатор типу особистості», МБТІ: S – сенсорний тип, N – інтуїтивний тип, T – розумовий тип, F – соціальний тип, J – вирішуючий тип, P – сприймаючий тип; 5) умовні скорочення методики «Особистісні фактори прийняття рішень», ОФР-25: Рац – раціональність, ГдР – готовність до ризику; 6) умовні скорочення методики «Стратегії подолання стресових ситуацій», шкали SACS: АсД – асертивні дії, СоП – дії прагнення до підтримки, ОсД – обережні дії, УнД – дії уникнення, НеД – непрямі дії (маніпулятивні), АгД – агресивні дії.

За результатами кореляційного аналізу показників методик експериментального комплексу, виділено закономірні взаємозв'язки властивостей особистості, що приймає рішення, та стратегії реалізації вибору.

Так виявлені множинні додатні статистично значимі взаємозв'язки показника раціональності, Рац: а) зі стратегією ОбД тобто обережними діями)

($\rho = 0,317$ на 5% рівні значимості); б) з рефлексивністю, РфР ($\rho = 0,456$ на 1% рівні значимості); в) з вирішальним типом особистості, J ($\rho = 0,397$ на 1% рівні значимості). Виявлено від'ємний зв'язок раціональності (Рац) зі спонтанністю, СпР ($\rho = -0,550$ на 1% рівні значимості). Аналіз кореляцій дозволив виділити додатні статистично значимі взаємозв'язки (на 1% рівні) готовності до ризику (ГдР) зі стрімкістю, СтР ($\rho = 0,356$) та спонтанністю, СпР ($\rho = 0,374$). Кореляційний аналіз показав, що спонтанність (СпР) статистично значимо від'ємно пов'язана зі стратегією обережних дій, ОбД ($\rho = -0,431$ на 5% рівні) і з рефлексивністю, РфР ($\rho = -0,378$ на 1% рівні).

Виявлені наступні зв'язки показника стрімкості (СтР) зі стратегіями дій щодо реалізації рішень: додатний ($\rho = 0,438$ на 1% рівні значимості) з асертивною стратегією (АсД, стратегія асертивних дій); додатний значимий зв'язок зі стратегією агресивних дій, АгД, ($\rho = 0,260$ на 5% рівні); негативний зв'язок зі стратегією уникнення, УнД ($\rho = -0,326$ на 5% рівні). Виявлені додатні й статистично значимі взаємозв'язки далекоглядності (ДлР) зі стратегією асертивних дій, АсД ($\rho = 0,264$ на 5% рівні), а також з мислячим типом особистості, Т ($\rho = 0,403$ на 1% рівні). Крім того, виділений значимий від'ємний зв'язок показника далекоглядності із показником соціального типу особистості, F ($\rho = -0,403$ на 1% рівні). Виявлені значимі додатні взаємозв'язки догматичності (ДгР) зі стратегією непрямих дій, НеД ($\rho = 0,397$ на 1% рівні значимості), з агресивними діями, АгД ($\rho = 0,284$ на 5% рівні), а також з рефлексивністю, РфР ($\rho = 0,269$ на 5% рівні).

Результати якісного аналізу. Якісний аналіз поведінки при реалізації вибору дозволив виявити риси особи стості, які властиві представникам груп з домінуванням конкретних шкал рішимості, а певні стратегії, що також використовують, дій з реалізації рішень: групи «раціональні», «стрімкі», «далекоглядні», «догматичні» і «спонтанні»:

I. Так у представників групи «раціональні» (домінування вирішального типу особистості), які часто використовують у реалізації вибору стратегію обережних дій, виявлено наступне:

а) такі люди не просто бояться, а бояться програти; їхні кроки в напрямку пошуку адекватного варіанта рішень є продуманими, в оцінці знайденого варіанта присутня логіка; здійснюється повторний огляд як варіант ухваленого рішення, так і передбаченого результату;

б) виявлений стійкий прояв однієї з особливостей поведінки, характерної для обережних дій, – раціональність має прагматичну складову. Це означає, що люди з високим рівнем раціональності цілеспрямовано шукають і прагнуть знайти вигоду в будь-якій конкретній ситуації, і насамперед особисто для себе. Це відбивається на рефлексивній поведінці осіб даного типу, а також у прагматичній, раціональній поведінці й твердому бездоганному імперативному прийнятті рішень, що є також цілком очевидним.

«Раціональність» для вирішального типу особистості є одним з домінуючих, професійно важливих властивостей, що виявляються у поведінці, у діяльності, у прийнятті рішень. Для такого типу в цілому характерно: тяжіння до прийняття відповідальних рішень, прагнення до упорядкованості й організації простору, до доведення справи до кінця, прагнення підводити проміжні підсумки, до послідовного формування й озвучуванню висновків. «Раціональні» особи схильні до розсудливості, прагнуть жити за планом, прагнуть усе впорядковувати й структурно організувати за усіма напрямками професійної самореалізації.

Представники «раціональних» у більшості своїх рішень і виборів, загалом, не звертають уваги на емоційні сигнали соціальної взаємодії, занижують максимально емоційну палітру, яка формується під впливом стану віртуального, або фізичного навколишнього середовища. Вони намагаються скоріше просто контролювати саме життя, ніж розуміти його (чим кардинально відрізняються від осіб інших типів).

II. Для представників групи «стрімких» характерно наступне. По-перше, вони легше йдуть на ризик, і навіть якщо роблять не до кінця продуманий учинок, то встигають також швидко його виправити, що створює для них відчутна перевага при веденні бізнесу. Такі люди швидше виграють у справі, їм не потрібно багато часу на обмірковування й ухвалення рішення в складних ситуаціях, і крім того, для них властиво також генерування інтуїтивних рішень. По-друге, «стрімкі» особи активно використовують стратегію асертивних дій. Представників цієї групи відрізняє: упевненість у собі, вміння аргументовано переконувати й логічно відстоювати власну позицію, але разом з тим діалог зі співрозмовником ведеться в шанобливій формі, поважне відношення в ситуації взаємодії з іншими людьми проявляється обов'язково. Відмінною рисою даної групи осіб (при опорі на асертивну стратегію реалізації вибору) є також і те, що вони ухвалюють рішення легко й упевнено, і особливо в ситуації невизначеності. По-третє, «стрімкі» нерідко використовують у реалізації вибору стратегію агресивних дій. Обговорення особливостей реалізації вибору за допомогою даної стратегії показує, що заради задоволення свого бажання досягти мети вони готові подолати будь-які перешкоди. Саме тому для них не представляється невартим змусити інший людині підкоритися, і якщо необхідно, то й «зламати», придушити волю іншого. Аналіз показує, що «стрімкі» особи не уникають вирішення проблем, не відкладають пошук варіанта розв'язку «на потім», не перекладають відповідальність на інших людей. Особам, які активно використовують у реалізації остаточного варіанта рішення стратегію уникнення, навпаки, властива нерішучість, небажання розібратися в ситуації, бажання знайти будь-які причини й шляхи для відмови від вирішення проблеми.

III. Протилежна картина використання стратегій реалізації вибору спостерігається в групі «далекоглядних». Вона проявляється в опорі на стратегію

асертивних дій, яка є найбільш характерною для мислячого типу особистості. У представників цієї групи вибір здійснюється з опорою на мислення, у прийнятті розв'язків вони намагаються бути логічними, неупередженими, керуються об'єктивними, реальними цінностями. Аналіз показує, що прийняття рішень у «далекоглядних» опирається на логіку, причому соціальні відносини найчастіше в аналізі й пошуку варіантів розв'язків блокуються й не враховуються. Дійсно, «далекоглядні» у суттєво більше орієнтуються в ситуації вибору й опираються на причинно-наслідкові зв'язки, на пошук доказовості висновків, на логічність знайдених аргументів і їх об'єктивність, ніж на суб'єктивні цінності інших людей. Для них не важливо, як їх рішення подіє на інших людей, не враховують можливі наслідки його реалізації.

IV. Для представників групи «догматичних» у реалізації вибору характерна опора на стратегію непрямих дій і стратегію маніпулювання. Використання даних стратегій підтверджуються в описах проявів в осіб з високим рівнем догматичності. Представники цієї групи (тяжіють до догматичності, ригідності) у пошуку варіантів розв'язки вкрай недовірливі, намагаються використовувати знання інших людей (тих, хто здатний виступити експертами), у якості опори використовують непрямі дії – стратегію маніпулювання. «Догматичні», нарешті, надзвичайно обережні в пошуку варіантів, але особливо у своєму остаточному виборі. Разом з тим, у реалізації вже ухваленого рішення вони дуже тверді, уперті, можна навіть сказати, що в них відсутні, їм не властиві, ні гнучкість, ні пластичність. Однак вони можуть і знають як використовувати інших для досягнення своїх цілей.

Нерідко вибір «догматичних» супроводжується агресивними діями. Поясненням саме такого взаємозв'язку може служити спостереження за догматичними людьми: догматичних людей неможливо переконати або навіть м'яко вплинути на них. Розв'язку, які для них є цінними, або коштовними, вони обов'язково ухвалюють і реалізують. Змістовна інтерпретація даних і обговорення результатів зроблених виборів показує, що особи з домінуванням догматичності чітко розуміють, що роблять, і усвідомлюють, що відбувається навколо.

V. У представників групи «спонтанних» спостерігається тенденція до використання раціонального вибору. Аналіз показує, що прийняття рішень представниками даної групи не може розглядатися як випадковість, яка зроблена поспішно й без обмірковування наслідків. У людей з домінуванням спонтанності практично відсутня, або незначно виражена схильність до обміркованого вибору й нагромадженню інформації, що є антиподом поведінки осіб з домінуванням раціональності або рефлексивності. Обговорення особливостей вибору й прийняття рішень у групі «спонтанних», змістова інтерпретація отриманих даних підтверджує, що люди з домінуванням спонтанності поведуться не завжди

обережно, не зважають усі «за» й «проти» під час ухвалення рішення, не розглядають вплив уже зроблених учинків (вибору особистості) на кінцевий результат. Відзначимо, що представники групи найчастіше не передбачають того, що може відбутися в процесі розвитку ситуації, але після здійснення «різких» учинків нерідко шкодують про зроблене. Дослідники відзначають, що в даній групі практично не витрачається час на збір або уточнення зібраної інформації, її детальний аналіз.

Отримані результати дозволяють уточнити основні параметри системи реалізації ухваленого рішення, її основні елементи: середовище вибору й прийняття рішень особистістю, ситуацію вибору, стратегію реалізації тощо.

Вибір і прийняття рішень особистістю характеризується сукупністю умов і обставин (ситуацією), що створюють певні відносини й обстановку в психологічній системі їх прийняття [9]. Більшість авторів виділяють як основних різновидів умов вибору й прийняття рішень *визначеність* (вірогідність), *невизначеність* (ненадійність) і *ризик* (ймовірнісну визначеність).

Ситуація вибору характеризується як *певна* тоді, коли відомий результат кожної із прийнятих альтернатив і можна припустити до яких наслідків приведе його реалізація, що припускає твердий взаємозв'язок різних елементів тієї або іншої ситуації. В умовах визначеності, особистість досить точно «визначає» можливі альтернативи вибору, а також прогнозує очікувані результати від їхньої реалізації. Однак на практиці важко оцінити фактори, які створюють такі умови. Тому ситуації повної визначеності найчастіше відсутні, і можуть бути розглянуті тільки в «ідеальному», теоретично можливому, випадку. Повна протилежність визначеності – *невизначеність*, найбільш складна ситуація для вибору особистості. Враховуючи, що вона виникає у випадку, коли поставлена мета, або тільки виникла, або є неочевидною, то особистості не вдається ідентифікувати альтернативні варіанти вибору. У граничному випадку така ситуація зустрічається вкрай рідко й, з формальної точки зору, вимагає обліку нескінченного числа факторів, що одночасно впливає на особистість.

Ризик у ситуації вибору з'являється тоді, коли результати не визначені, але ймовірність характеристики кожного з них відома. Ризик – це висока ймовірність настання небажаних наслідків, втрат. Цей стан між двома полярними випадками – *упевненості* й *невизначеності*; ситуація, яка дозволяє виявити не тільки можливі наслідки кожного варіанта вибору, але й ймовірності їх появи. Ризик – можлива небезпека, дія на удачу, яке вимагає від особистості, з одного боку, *сміливості* в надії на щасливий результат, з іншого боку – обліку суб'єктивно оціненої й скрупульозно, математично обґрунтованої, ступені ризику.

Важливо не змішувати ситуації невизначеності й ризику, оскільки вони принципово різні за критеріями, які застосовуються при пошуку варіанта розв'язку й реалізації вибору. При ризику ймовірність настання наслідків вибору

й ухваленого рішення можуть бути виражені математичним очікуванням, а в ситуації невизначеності ймовірність наслідків вибору як така відсутня. Нагадаємо, що поняття «невизначеність» характеризує ситуацію, при якій повністю або частково відсутня інформація про можливі стани як самої системи вибору особистості, так і зовнішнього середовища, у якому він реалізується. Розглядаючи невизначеність як характеристику поведінки середовища, Полл Р. Лоуренс і Джей У. Лорш виділили в її структурі ряд суб'єктивних компонентів. Серед них, у першу чергу, найбільш значимими в ситуації вибору є: ясність інформації про елементи середовища і невизначеність причинних відносин між елементами середовища. Відсутність чіткого поділу змісту суб'єктивної й об'єктивної невизначеності приводила вчених, що займалися проблематикою прийняття рішень до підміни змісту цих понять. Так, закордонні дослідники відзначають, що невизначеність у прийнятті рішень обумовлена недостатньою надійністю й кількістю інформації, на основі якої суб'єкт прийняття рішень (особистість керівника, група людей) здійснює свій вибір. На їхню думку, існують різні види невизначеності. Вказується вид невизначеності, який, що найбільше часто зустрічається, пов'язаний із впливом суб'єктивного фактору. Ця невизначеність породжується особистістю (або відповідальним органом) при ухваленні рішення в силу браку в неї досвіду й знань тих чинників, які впливають на вибір.

Для нас важливим є той факт, що більшість авторів представляють «невизначеність» як суб'єктивну характеристику особистості, як образ, який поєднує параметри середовища з уявленнями людини про свої цілі й можливості. В результаті вся ця різноманітність поєднується в ієрархічну систему із *системо твірним фактором – активністю особистості*. Що стосується ризику, те багато авторів визначають його як категорію, яка характеризує поведінку суб'єкта в умовах невизначеності при виборі оптимального рішення із числа альтернативних варіантів на основі оцінки ймовірності досягнення бажаного результату й ступеню відхилення від нього (позитивного або негативного). Пропоноване визначення підводить до необхідності враховувати *активність суб'єкта* ризику в умовах невизначеності, його схильність і готовність до ризику. [2; 7].

На відміну від інших закономірностей проявів психічного, феномен ризику відрізняється істотною різноманітністю підходів до його вивчення. Однак, незважаючи на значну увагу вчених і велику кількість публікацій по проблемі ризику, виявляється крайній дефіцит досліджень *схильності до ризику* як властивості особистості й готовності до дій в умовах ризику [7]. Автори вважають, що ризикованість деяких людей полягає в тому, що вони своїми діями, поведінкою, через які проявляються певні риси їх особистості, збільшують ризикогенність ситуації, що виникла, а іноді й створюють її навіть у нейтральних, з погляду ступені невизначеності, умовах.

Спираючись на сказане можна припустити, що на вибір особистості і його реалізацію можуть впливати компоненти такої інтегральної властивості особистості, як рішимість (стрімкість, незалежність, гнучкість, рефлексивність, ризикованість, толерантність тощо). Усе сказане дає підстави *припустити* наявність стійких взаємозв'язків між рішимістю особистості й стратегіями реалізації вибору й ухвалення остаточного рішення.

Важливо відзначити, що «показники прийняття рішень» (по В. Чумакову, С. Баднеру, Л. Манну та ін.); «показники рішимості як інтегральної властивості, що забезпечує корисність прийняття рішень особистості» (за О. Санніковою, О. Санніковим); «особистісні властивості, які впливають на прийняття рішення» (за К. Абульхановою-Славскою) не мають чітких розмежувань. Деякі показники можуть одночасно представляти різні групи, наприклад, імпульсивність, рішучість, схильність до ризику тощо. Саме тому: по-перше, поділ на виділені вище групи показників, у нашій роботі є досить умовним, але необхідним для більш глибокого вивчення феномена реалізації вибору особистості; по-друге, в емпіричній частині дослідження також немає чітких розмежувань у силу особливостей психодіагностичного інструментарію, який був у нашому розпорядженні – теоретичний конструкт кожної методики відбиває уявлення та знання їх авторів про досліджувані ними феномени, що ми змушені були враховувати; по-третє, при аналізі отриманих даних, ми залишили за собою право інтерпретувати їх з позицій, що цікавлять нас.

Отримані результати створюють умови для того, щоб закріпити конкретний зміст певних властивостей особистості при віднесенні їх до групи властивостей «прийняття рішень». У силу цього, доцільно уточнити деяке змістове трактування термінології, яке використовується в сучасній психології вибору, у психології прийняття рішень.

У сучасній українській літературі, газетній і розмовній лексиці «приймати рішення» означає побутовий, розмовний термін, який ставиться до вибору особи, людини, особистості взагалі. Але в сучасній психології «прийняття рішення» – являє собою і короткочасний, мінливий, іноді миттєвий акт, який переживається як психічний стан, і розглядається як властивість особистості (стійка схильність до прийняття рішень в своєму індивідуальному модусі (стилі, «манері»). Як психологічний феномен «схильність прийняття рішення особистості (рішимість) розглядається і як явище, що має свою структуру, і як процес, який має відповідну логіку, етапи, динаміку перебігу.

І – Розгляд прийняття рішення як явища припускає побудову моделі-схеми багаторівневої особистісної структури, її компонентів, рівнів, підструктур, показників та переходів між ними, що реалізовано у концептуалізації феномену «рішимість» – здатність особистості до саморегуляції, контролю й керуванню своїми станами в процесі прийняття рішень.

II – Розгляд прийняття рішення як процесу являє собою визначення деякої послідовності дій особистості (набору, комплексу заходів), яка пов'язана з розв'язуванням складного комплексу завдань (вирішення проблеми, подолання ситуації), спрямованих на зняття або зниження рівня невизначеності вихідних умов ситуації з урахуванням оцінки контрольованих факторів особистості, середовища й взаємодії між ними:

а) вирішити – знайти варіант розв'язку (при можливих декількох варіантах – найбільш ефективний, раціональний з деякого числа альтернатив);

б) ухвалити – погодити рішення (у випадку індивідуальної форми ухвалення рішення – погодити із самим собою, переконати самого себе в тому, що рішення вірне);

в) винести ухвалу (рішення) – використовується тільки при спільному ухваленні рішення, як результат його обговорення в групі, особливо для ситуації інклюзії.

Отже, прийняття рішення – складний інтегральний психічний процес, який включає пошук варіанта (або варіантів) розв'язку, його (або їх) аналіз і оцінку, ухвалення рішення, його узгодження й, нарешті, його реалізація. Також необхідно розрізняти «рішимість» як інтегральну властивість особистості, та рішучість як вольову характеристику особистості, як властивість волі.

Висновки:

1. Стратегія прийняття рішень розуміється як стійка регулярність особистості у використанні прийомів і способів вибору, прийняття та реалізації прийнятого рішення.

2. Ґрунтуючись на результатах проведеного емпіричного дослідження, можна стверджувати, що існує певний взаємозв'язок між професійно важливими властивостями особистості, з одного боку, і стратегіями прийняття й реалізації рішень, з іншої. Емпірично встановлено взаємозв'язки між професійно важливими властивостями особистості та стратегіями прийняття й реалізації рішень. Виявлено значущі взаємозв'язки показника раціональності особистості з рефлексивністю, готовністю до ризику та спонтанністю професіонала.

3. Професійно важливі властивості особистості, яка приймає рішення, стратегії реалізації вибору, а також виділені взаємозв'язки між ними дозволяють представити їх як симптомокомплекс важливих рис особистості професіонала, що психологічно й змістовно забезпечує:

– підготовку вибору особистості (дані методики MBTI);

– процес прийняття рішення (дані методик МШР і ОФР-25);

– комбінування стратегій реалізації прийнятого рішення (дані шкали SACS) за попередньо відомими параметрами ситуації.

4. Визначено та описано типологічні властивості особистості професіоналів, які різняться за домінуючою стратегією вибору та рішимістю – рисою

особистості, що забезпечує успішність прийняття рішень, у тому числі й в ситуації інклюзії.

Перспективи подальшого дослідження. Дане дослідження не вичерпує всіх можливих взаємозв'язків стратегій дій та прийняття рішень, а задає сучасний ракурс цієї проблематики та відкриває можливості для подальших досліджень.

Література

1. *Доступність: Участь ГОІ у побудові сталого та інклюзивного суспільства*. Інформаційний бюллетень. 2021. Вип. № 2: [Електронний ресурс]. URL : <https://naiu.org.ua/archives/news/dostupnist-uchast-goi-u-pobudovi-stalogo-ta-inklyuzyvnogo-suspilstva>.
2. Кабаченко Д. В. Прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності та ризику. *Економічний вісник*. 2017. № 2. С. 107-115. URL : https://ev.nmu.org.ua/docs/2017/2/EV20172_107-115.pdf.
3. Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. Практична психологія у системах «людина - техніка» : Навч. посібник. Київ : МАУП, 2003. 296 с. URL : <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/25825>.
4. Панок В. Г. (наук. ред.) Психологічна служба : Підручник / Обухівська А. Г., Острова В. Д. та ін.]. Київ : Ніка-Центр, 2016. 362 с.
5. Помиткіна Л. В. Психологічні закономірності прийняття студентами стратегічних життєвих рішень. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2015. Вип. 7. С. 263-272. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pnpz_2015_7_20.
6. Санніков О. І. Професійна самореалізація: проблема детермінації. Науковий журнал «Наукові перспективи». Серія «Психологія». 2024. № 12 (54). С. 1666-1680. URL : [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-12\(54\)-1666-1680](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-12(54)-1666-1680).
7. Саннікова О. П., Бикова С. В. Психологічна діагностика стійкої схильності до ризику: апробація оригінальної методики. *Проблеми гуманітарних наук. Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка. Психологія*. 2008. № 19. С. 4-15.
8. Саннікова О. П., Санніков О. І. Індивідуально-психологічні особливості самоактуалізації професіонала. *Вісник післядипломної освіти : збірн. наук. праць / НАПН України, Ун-т менедж. освіти*. Вип. 29 (58). Серія «Соціальні та поведінкові науки; Управління та адміністрування». Київ : АТОПОЛ ГРУП, 2024. С. 113-128. URL : [https://doi.org/10.58442/3041-1858-2024-29\(58\)-113-128](https://doi.org/10.58442/3041-1858-2024-29(58)-113-128).
9. Саннікова О. П., Санніков О. І. Модель вибору професіонала: особистісний підхід. *Науковий журнал «Перспективи та інновації науки»*. Серія «Психологія». 2024. № 9(43). С. 644-660. Доступ : [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-9\(43\)-644-660](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-9(43)-644-660).

References:

1. *Dostupnist": Uchast" HOI u pobudovi staloho ta inklyuzyvnoho suspil"stva* [Accessibility: Participation of GOIs in building a sustainable and inclusive society] (2021). Informacijnyj byulleten", Vyp. № 2: [n.d.] [in Ukrainian].
2. Kabachenko, D. V. (2017). Pryjnyattya upravlins"kyx rishen" v umovax nevyznachenosti ta ryzyku [Making management decisions in conditions of uncertainty and risk]. *Ekonomicznyj visnyk – Economic Bulletin*, 2, 107-115 [in Ukrainian].
3. Lozhkin, H. V. & Pov'yakel", N. I. (2003). *Praktychna psicholohiya u systemax «lyudyna - texnika»* [Practical psychology in systems «man – technology»]. Kyiv : MAUP [in Ukrainian].
4. Panok, V. H. (Eds) (2016). *Psicholohichna sluzhba* [Psychological service] / Obuxivs"ka, A. H., Ostrova, V. D. ta in.]. Kyiv : Nika-Centr [in Ukrainian].

5. Pomytkina, L. V. (2015). Psyxolohichni zakonomirnosti pryjnyattya studentamy stratehichnyx zhyttyevykh rishen". [Psychological patterns of students' strategic life decisions]. *Psyxolohichni nauky: problemy i zdobutky – Psychological sciences: problems and achievements*. 7, 263-272 [in Ukrainian].

6. Sannikov, O. I. (2024). Profesijna samorealizaciya: problema determinaciyi [Professional self-realization: the problem of determination]. *Naukovi perspektyvy – Scientific perspectives. Seriya «Psyxolohiya»*, 12 (54), 1666-1680 [in Ukrainian].

7. Sannikova, O. P. & Bykova, S. V. (2008). Psyxolohichna diahnostyka stijkoyi sxyl"nosti do ryzyku: aprobaciya oryhinal"noyi metodyky [Psychological diagnostics of a persistent propensity to risk: approval of the original method]. *Problemy humanitarnyx nauk – Problems of the humanities: Proceedings of the Naukovi zapysky Drohobyc"kocho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni I. Franka. Psyxolohiya*, 19, 4-15 [in Ukrainian].

8. Sannikova, O. P. & Sannikov, O. I. (2024a). Indyvidual"no-psyxolohichni osoblyvosti samoaktualizaciyi profesionala [Individual and psychological features of professional self-actualization]. *Visnyk pislyadyplomnoyi osvity – Bulletin of postgraduate education: Proceedings of the Naukovi zapysky Un-t menedzh. osvity. Seriya «Social"ni ta povedinkovi nauky; Upravlinnya ta administruvannya»*, 29 (58), 113-128. Kyiv : ATOPOL HRUP [in Ukrainian].

9. Sannikova, O. P. & Sannikov, O. I. (2024b). Model" vyboru profesionala: osobystisnyj pidxid [Model of professional choice: a personal approach]. *Naukovyj zhurnal «Perspektyvy ta innovaciyi nauky». Seriya «Psyxolohiya» – Scientific journal «Perspectives and innovations of science». Series «Psychology»*, 9 (43), 644-660 [in Ukrainian].